

Uloga očeva u odgoju djece

Mikulandra, Luciana

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:864668>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Luciana Mikulandra

ULOGA OČEVA U ODGOJU DJECE

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Luciana Mikulandra

ULOGA OČEVA U ODGOJU DJECE

ZAVRŠNI RAD

Mentorica : prof. dr. Marina Ajduković

Zagreb, 2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Obitelj i roditeljstvo.....	2
2.1. <i>Procesni model roditeljstva.....</i>	3
2.2. <i>Roditeljski odgojni stilovi.....</i>	4
3. Očinstvo	6
3.1. <i>Tradicionalno i moderno očinstvo</i>	7
3.2. <i>Model očinstva</i>	8
3.3. <i>Skala očinstva.....</i>	12
4. Uloga očeva u odgoju djece	13
4.1. <i>Zaposleni očevi.....</i>	15
4.2. <i>Očevi skrbitelji</i>	18
5. Uloga očeva u razvoju djece.....	20
6. Zaključak.....	23
7. Literatura.....	24

Uloga očeva u odgoju djece

Sažetak :

Tradicionalnu ulogu očeva kao hranitelja obitelji zamijenilo je suroditeljstvo i aktivna uloga očeva u odgoju djece. Danas se često govori o modernim očevima koji, uz majku, brinu i skrbe o svojoj djeci te sve više znanstvenika posvećuje istraživanja ulozi i utjecaju očeva na djetetov razvoj i odrastanje. Cilj ovog preglednog rada je kroz dosadašnje spoznaje prikazati ulogu očeva u odgoju djece. U ovom radu, očinstvo se prikazuje kroz obitelj i aktivno suroditeljstvo, ali i kroz model i skalu očinstva. Isto tako, u radu je prikazana uključenost i uloga očeva u odgoju djece kroz aktivnost, količinu vremena i kvalitetu odnosa otac-dijete kao i utjecaj očeve prisutnosti, odnosno odsutnosti na socioemocionalni i akademski razvoj djece. S obzirom na to da sve više istraživanja ukazuje na važnost očeve uključenosti u odgoj djece, potrebno je educirati očeve o adekvatnom roditeljstvu, podizati svijest o pozitivnim učincima njihove prisutnosti na razvoj djeteta te ih poticati na aktivno suroditeljstvo kako bi djeca mogla odrastati u adekvatnom obiteljskom okruženju.

Ključne riječi : *suroditeljstvo, uloga očeva, moderni očevi, odgoj djece, razvoj djece*

The role of fathers in raising children

Abstract :

The traditional father's role as the provider of the family has been replaced by co-parenting and the active father's role in raising children. Nowadays, more attention is devoted to modern fathers who, along with the mother, take care of their children and more scientists are devoting research to the father's role and influence on the child's development and growth. This review aims to show father's role in raising children through the findings so far. This article presents fatherhood through the family, active co-parenting, and also through the model and scale of fatherhood. Likewise, the article shows the involvement and role of fathers in raising children through activity, amount of time and quality of the father-child relationship, as well as the impact of the father's presence or absence on the socio-emotional and academic development of children. A lot of research emphasizes the importance of fathers' involvement in raising children ; it is necessary to educate fathers about adequate parenting, raise awareness of the positive effects of their presence in child development, and encourage them to actively co-parent so that children can grow up in an adequate family environment.

Key words : *co-parenting, father's role, modern fathers, raising children, children's development*

Izjava o izvornosti

Ja, Luciana Mikulandra, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima od onih navedenih u radu.

Ime i prezime : Luciana Mikulandra

Datum : 22.kolovoz, 2023.

1. Uvod

Obitelj je temeljna društvena zajednica u kojoj se obnašaju roditeljske funkcije i u kojoj članovi obitelji, prvenstveno roditelji i djeca, ostvaruju emocionalne odnose. Roditelji imaju izričit utjecaj na rast i razvoj djece kao i važnu ulogu u stvaranju zdravog i adekvatnog obiteljskog okruženja za pravilno odrastanje djece. Primarna roditeljska uloga je socijalizacija djece u kojem djeca usvajaju vrijednosti i ponašanja svojih roditelja. Posebni značaj u odrastanju djece ima suroditeljstvo i aktivno sudjelovanje očeva u životu djece. Dok se u prošlosti često zanemarivala uloga oca u odgoju djece, kao i očev utjecaj na njihov razvoj, danas do izražaja dolaze moderni očevi koji aktivno sudjeluju u pružanju skrbi o djeci. Dok se nekoć smatralo kako očevi, kao primarni hranitelji obitelji, zbog svoje odsutnosti ne utječu na razvoj djece, sve više istraživanja ukazuje na to kako očeva prisutnost, odnosno odsutnost ima velik utjecaj na djecu tijekom odrastanja. Danas, uz ulogu majke kao primarne skrbnice, vidljiv je porast broja očeva koji su uključeni u odgoj djece, kao i nezaposlenih očeva skrbitelja koji brinu o djeci dok je majka na poslu. Uloga modernih očeva promatra se kroz aktivnosti, količinu vremena koju provode s djecom i kroz kvalitetu interakcije i odnosa otac-dijete. Koliko će otac biti aktivno uključen u odgoj djece ovisi o raznim čimbenicima koji utječu na prihvaćanje i obnašanje roditeljske uloge od strane oca. Neki od tih čimbenika su karakter djeteta i oca, očeva karijera, bračni status i odnos te ostali sociodemografski čimbenici, a ovisno o njima očevi će aktivno obnašati svoju očinsku ulogu i razvijati kvalitetan odnos sa svojom djecom, ili će odbijati prihvatiti očinstvo kao svoj identitet. Prihvaćanje ili odbijanje očinstva kao uloge ostavit će pozitivan ili negativan utjecaj na djetetovo odrastanje, na odnos otac-dijete, ali i na socioemocionalni i akademski razvoj djece. S obzirom na navedeno, kako bi djeca imala mogućnost odrastati u adekvatnom obiteljskom okruženju, važno je da otac bude prisutan tijekom njihova odrastanja, da je aktivno uključen u pružanje brige i skrbi te da postoji emocionalna privrženost u odnosu otac-dijete.

2. Obitelj i roditeljstvo

Obitelj je temeljna ljudska zajednica važna za razvoj djeteta (Pintar, 2018). Stacy (1993) i Elkinda (1995) obitelj definiraju kao jedinstvenu zajednicu roditelja i djece koji su vezani emocionalnim odnosima i unutar koje zajedno obnašaju obiteljske funkcije (Ljubetić, 2010). Roditeljstvo je pak kompleksan pojam koji podrazumijeva više isprepletenih aspekata kao što su motivacija i želja za djecom, vrijednosti roditelja i ciljevi koji se žele postići roditeljstvom, zrelo i odgovorno prihvaćanje uloge roditelja te preuzimanje skrbi o djeci i briga za njihovu dobrobit (Lacković-Grgin, 2010). Unutar obitelji odvijaju se značajni procesi važni za dijete i njegov razvoj pri čemu bi dijete trebalo imati mogućnost razvoja osobnog potencijala i interpersonalnih odnosa sa značajnim osobama iz obiteljskog okruženja (Pintar, 2018). Jedan od najznačajnijih procesa na djetetov razvoj je socijalizacija koja se odvija od ranog djetinjstva, a glavnu ulogu u tome imaju roditelji i obiteljsko okruženje u kojem dijete odrasta (Haralambos & Heald, 1980). Prema Đuranović (2013) obitelj je mjesto u kojem dijete kroz socijalizaciju stječe prva znanja i vještine, usvaja norme, vrijednosti i ponašanja prvenstveno od roditelja. Bronfenbrenner (1979; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2003) smatra kako postoji međusoban utjecaj u odnosu roditelj-dijete, te se prilikom proučavanja utjecaja roditelja na razvoj djeteta trebaju uzeti u obzir roditelj, dijete, ali i šira okolina. Pećnik (2008) također navodi kako je socijalizacija dvosmjernan proces u kojem je dijete zajedno s roditeljima aktivan sudionik u svom razvoju. Odnos roditelj-dijete od presudne je važnosti za uspješnu socijalizaciju i zdrav razvoj djeteta (Brust Nemet i sur., 2021). Kroz obiteljske odnose te ovisno o roditeljskoj uključenosti u odgoj, dijete se razvija i gradi sliku o sebi, ali i o značajnim osobama iz okruženja. Prema Haralambos i Heald (1980) za uspješnu socijalizaciju djeteta važno je da ono odrasta u sigurnom obiteljskom okruženju u kojem partneri kroz roditeljske uloge pružaju emocionalnu sigurnost i zadovoljavaju emocionalne potrebe članova obitelji. Sigurno obiteljsko okruženje i adekvatno roditeljstvo pretpostavlja emocionalne i psihički zrele i odgovorne osobe koje kroz odgoj djeteta mogu zadovoljiti njegove potrebe i pružiti mu adekvatnu skrb i ljubav. Prema Pintar (2018), adekvatno roditeljstvo i odgoj doprinose zdravom i sigurnom psihosocijalnom razvoju djeteta, dok Brounstein i suradnici (1998; prema Šlehan, 2008) navode kako

pozitivno roditeljstvo i obiteljsko okruženje smanjuju stres djeteta tijekom odrastanja te potiču bliskost između članova obitelji.

2.1. Procesni model roditeljstva

Prema Lacković-Grgin (2010), obnašanje roditeljske uloge povezano je sa motivacijom i željom za skrbi o djeci, a ovisi o biološkim i psihološkim faktorima roditelja te o društvenoj okolini. Prema Abidini (1992) roditeljsku ulogu čini skup uvjerenja i očekivanja roditelja, a Belsky (1984) navodi kako je roditeljstvo i obnašanje roditeljske uloge višestruko određeno te ovisi o individualnim razlikama roditelja. Proučavajući roditeljstvo i utjecaje na obnašanje uloge roditelja, Belsky (1984) je ustanovio kako postoje 3 domene odrednice roditeljstva, a to su osobni psihološki resursi roditelja, karakteristike djeteta te izvori stresa i podrške u društvenoj okolini. Navedene domene odrednica roditeljstva određuju roditeljsko ponašanje pojednaka na temelju individualnih razlika roditelja te tvore procesni model kompetentnog roditeljskog funkcioniranja (Belsky, 1984). Abidin (1992) navodi kako je Belsky (1984) u svom modelu proučavao i integrirao sociološke karakteristike i karakteristike ličnosti roditelja te ih zatim povezo s roditeljskim ponašanjem u navedeni model. Prema tome, procesni model roditeljstva pretpostavlja kako karakteristike roditelja, karakteristike djeteta te društvena okolina izravno utječu na roditeljstvo, a navedeni utjecaj se može očitovati kroz odnos roditelj-dijete, bračne odnose i socijalnu mrežu. Konkretno, Belsky (1984) u svom modelu pretpostavlja kako razvojna povijest roditelja, bračni odnosi, socijalna mreža i poslovi kojim se bave utječu na osobnost roditelja i njihovu psihičku dobrobit što zatim utječe na roditeljsko ponašanje, a samim time i na razvoj djeteta. Roditeljsko ponašanje ovisi o uvjerenjima i očekivanjima koje pojedinac ima o samom sebi kao roditelju (Abidin, 1992). Pojedinčeva uvjerenja i očekivanja o roditeljskoj ulozi utemeljena su na internaliziranim očekivanjima od samih sebe, ali i drugih te predstavljaju sastavni dio njihove ličnosti. Roditelji na temelju navedenih karakteristika ličnosti procjenjuju štetu ili korist s kojima se suočavaju u roditeljskoj ulozi, a rezultati samoprocjene roditeljske uloge proizvodi određenu razinu stresa koju roditelj doživljava što zatim utječe na roditeljsko ponašanje (Abidin, 1992). Isto tako, psihološka zrelost kao

osobna karakteristika roditelja utječe na roditeljsko ponašanje. Razni autori (Field i sur., 1980; Jones i sur., 1980; prema Belsky, 1984) u svojim istraživanjima navode kako mlađe majke imaju manje realna očekivanja o roditeljskoj ulozi i razvoju djece te slabije reagiraju na potrebe novorođenčadi u odnosu na starije i psihički zrelije majke. Mondell i Tyler (1981) istraživali su povezanost karakteristika ličnosti roditelja i roditeljstva te su došli do saznanja kako su unutarnji lokus kontrole, visoka razina međuljudskog povjerenja i aktivan stil suočavanja s problemima od strane roditelja povezani s toplinom i prihvaćanjem tijekom interakcije s djecom (Belsky, 1984). Što se tiče karakteristike djeteta povezane s roditeljstvom, istraživanja (Milliones, 1978; Campbell, 1979; Bates, 1980) su pokazala kako najznačajniji utjecaj na roditeljsko ponašanje ima temperament djeteta (Belsky, 1984). Roditelji djece s teškim temperamentom imaju slabiju interakciju s djecom te će biti manje osjetljivi na njihove potrebe. Prema Čudina-Obradović i Obradović (2003), očevi čija su djeca lakšeg temperamenta će biti zadovoljniji vlastitim roditeljstvom te će adekvatnije ispunjavati očinsku ulogu. Kao što je već navedeno u radu, društvena okolina i socijalna mreža mogu utjecati na roditeljsko ponašanje kroz više aspekata, a najčešće se povezuje sa psihološkom dobrobiti pojedinca. Razni autori (Nuckolls i sur., 1972; Colletta i Gregg, 1981; Colleta, 1983) navode kako postoji statistički značajna pozitivna povezanost između podrške okoline i psihološke dobrobiti roditelja. Konkretno, veća količina primljene podrške iz okoline povećava psihološku dobrobit roditelja, što zatim pozitivno utječe na roditeljsko funkcioniranje (Belsky, 1984). Prema navedenom možemo zaključiti kako je važno educirati roditelje o dobrom roditeljstvu i zahtjevnosti roditeljstva. Kako bi roditeljsko funkcioniranje bilo što adekvatnije, potrebno je poticati roditelje na jačanje psiholoških resursa i razvijanje realnih očekivanja tijekom odgoja djece kako bi se uspješno suočavali s izazovima tijekom obnašanja roditeljske uloge (Čudina-Obradović i Obradović, 2003).

2.2. Roditeljski stilovi

Prema Ogris (2016), suvremene obitelji teže naglašavanju orijentacije prema komunikaciji, brige za djetetom te uvođenjem novih i kvalitetnih životnih sadržaja. Roditelji bi trebali temeljiti svoju ulogu na aktivnom roditeljstvu u kojem

zadovoljavaju temeljne psihološke potrebe djeteta za autonomijom i povezanošću. Jedan od najznačajnijih pristupa koji proučava odnos roditelja i djece u suvremenim obiteljima je model roditeljskih odgojnih stilova. Čudina-Obradović i Obradović (2003) definiraju roditeljski odgojni stil kao emocionalno okruženje unutar kojeg se odvija međudjelovanje interakcija u odnosu roditelj-dijete. Postoje dvije dimenzije roditeljstva; u prvu dimenziju spada emocionalna toplina i roditeljska responzivnost na djetetove potrebe, a drugu dimenziju čini roditeljski nadzor, odnosno kontrola i zahtjevi (Baumrind, 1971; prema Raboteg-Šarić i sur., 2002). Na temelju navedenih dimenzija, prema Baumrind (1971; prema Raboteg-Šarić i sur., 2002) imamo četiri vrste roditeljskog odgojnog stila, a to su autoritarni koji podrazumijeva visoku kontrolu i zahtjeve od strane roditelja prema djetetu, kao i emocionalnu hladnoću i nedostupnost te permisivni stil u kojem roditelji iskazuju emocionalnu toplinu djetetu, ali postoji odsustvo kontrole i nadzora u smislu postavljanja granica djetetu. Zatim imamo zanemarujući stil u kojem roditelji pružaju malo pažnje i topline djetetu, te postoji slaba roditeljska kontrola i nadzor. Naposljetku imamo autoritativan roditeljski stil koji podrazumijeva visoku emocionalnu toplinu i prihvaćanje djeteta kao i adekvatan roditeljski nadzor i postavljanje granica djetetu (Brust Nemet i sur., 2021). Razna istraživanja (Coopersmith, 1967; Hoffman, 1970; McCall i sur., 1973) utvrdila su kako su dosljedna disciplina i izražavanje topline od strane roditelja pozitivno povezana sa samopoštovanjem, prosocijalnim ponašanjem i intelektualnim postignućima kod djece školske dobi (Belsky, 1984). Isto tako, Belsky i sur. (1984; prema Belsky, 1984) smatraju kako su kognitivno-motivacijska kompetencija i zdrav socioemocionalni razvoj kod djece povezani s roditeljskom toplinom, pažnjom i većom osjetljivošću na djetetove potrebe tijekom skrbi. Istraživanje Raboteg-Šarić i sur. (2002) navodi kako će dijete biti nezavisno i sposobno regulirati vlastito ponašanje, emocionalne odnose i reakcije te će razviti osobno zadovoljstvo i društvenu odgovornost ako roditelji koriste autoritativan odgojni stil, dok Brust Nemet i sur. (2021) ističu pozitivne dobrobiti kod djece čiji roditelji koriste autoritativan odgojni stil. Roditeljstvo koje je osjetljivo na djetetove potrebe i usklađeno s djetetovim razvojnim zadacima potiče niz pozitivnih razvojnih ishoda kod djece, poput emocionalne sigurnosti, neovisnosti u ponašanju, društvene kompetencije i intelektualnog postignuća (Belsky i sur., 1984; prema Belsky, 1984). Na temelju

navedenih istraživanja može se zaključiti kako roditeljstvo, koje je pažljivo usklađeno s djetetovim potrebama i sposobnostima potiče pozitivne razvojne ishode kod djece, uključujući emocionalnu sigurnost, neovisnost u ponašanju, socijalnu kompetenciju i intelektualna postignuća (Belsky i sur., 1984; prema Belsky, 1984). Prema navedenom može se zaključiti kako odgovarajući roditeljski odgojni stilovi uvelike utječu na individualne aspekte djece i njihov daljnji razvoj u životu.

3. Očinstvo

Koncept očinstva je u neprestanom razvoju, a društvena očekivanja o ponašanju i ulozi očeva drastično su se promijenila (Griswold, 1993; Frank, 1998; prema Dick, 2004; Lamb, 2000; Cabrera i sur., 2000). Prema Lamb (1981), potpuna konceptualizacija očinstva temelji se na povijesnoj, kulturološkoj i obiteljskoj ideologiji. Danas, učenje o očinstvu temelji se na ideji očinstva kao višeznačnom pojmu koji bi se trebao promatrati kroz aktivnu uključenost u odgoj, odgovornost i osjetljivost za djetetove potrebe, a ne samo kroz neadekvatno roditeljsko ponašanje, odsustvo i negativne učinke koje ono ima na djetetov razvoj (Appelbaum i sur., 2000). Prema Čudina-Obradović i Obradović (2003), očinstvo se promatra kroz dva aspekta, od kojih je prvi biološki aspekt, a drugi aspekt povezan je sa stupnjem uključenosti očeva u odgoj djece (Miljević-Riđički, 2022). Na temelju navedenog, razlikujemo 4 vrste očinstva : prvo imamo biološke očeve koji su uključeni u odgoj djece, a zatim i socijalne očeve koji isto tako aktivno sudjeluju u odgoju. Pod treću vrstu očeva spadaju biološki koji nisu uključeni u odgoj, te socijalni očevi koji nisu uključeni u odgoj djece (Day i sur., 2005; Čudina-Obradović i Obradović, 2006; prema Miljević-Riđički, 2022). Tijekom razvoja djeteta i njegovog odrastanja u obiteljskom okruženju, potrebno je istaknuti važnost obostranog i uzajamnog odnosa među roditeljima koji se temelji na poštovanju i ravnopravnosti (Đuranović, 2013). Brust Nemet i sur. (2021) u svom istraživanju došli su do rezultata koji ukazuje na važnost uključenosti očeva u odgoj djece, kao i korištenje podržavajućeg roditeljskog stila. Lamb (1997; Lamb, 2002; prema Hazen i sur., 2010) navodi kako se i dojenčad veže uz očeve, a ne samo uz majke te kako očevi također imaju veliki utjecaj na djetetove razvojne ishode. Flouri i Buchanan (2002; prema Brust Nemet i sur., 2021) su kroz sustavno promatranje 17 000 djece iz Engleske

zaključili kako očinstvo i očeva uključenost u odgoj djece utječe na razvoj emocionalne bliskosti djece s očevima. Navedeno istraživanje je pokazalo kako su djeca, koja su imala pozitivno iskustvo s očevima te koja su živjela s očevima kroz djetinjstvo imali uredan razvoj. Iako se mediji i dalje usmjeravaju na ulogu majke u odgoju djece, neka istraživanja (Pahić i Miljević-Riđički, 2014; Elizande San-Miguel i sur., 2019) navode kako je vidljiva promjena u poimanju očeva i njihove uloge u obitelji te se sve više prepoznaje važnost njihove uključenosti u odgoju na razvoj djece (Miljević-Riđički, 2022). S obzirom na to da je sve više istraživanja koja se bave ulogom očeva u odgoju djece i njihovom utjecaju na djetetov razvoj i odrastanje (Hazen i sur., 2010 ; Brust Nemet i sur., 2021) važno je nastaviti podizati svijest u društvu o ulozi očeva u odgoju djece kao i o pozitivnim učincima koje ono ima na dijete, ali i obitelj u cjelini.

3.1. Tradicionalno i moderno očinstvo

Koncept očinstva mijenjao se tijekom vremena, od kolonijalnog oca kao strogo patrijarhata do modernog oca koji je uključen u odgoj djece (Griswold, 1993; LaRossa, 1997; prema Dick, 2004). U ranijim vremenima, vladao je patrijarhat pri čemu su očevi imali veliku moć nad svojim obiteljima. Prema Cvrtnjak i Miljević-Riđički (2015), pojam tradicionalno očinstvo veže se uz patrijarhalnog oca koji je nedostupan, emocionalno hladan i strog te koji je na čelu obitelji. Tijekom industrijske revolucije, zbog traženja posla i boravka daleko od kuće, očinstvo se promatralo kroz ulogu hranitelja, dok je majka preuzela svu odgovornost za skrb i brigu o djeci (LaRossa, 1997; prema Cabrera i sur., 2000). Otac se promatrao i kroz moralnu, sekundarnu ulogu u obitelji te je predstavljao financijsku sigurnost i materijalnu podršku majci (Cvrtnjak i Miljević-Riđički, 2015; Miljević-Riđički, 2022). Smatralo se da očeva uloga u odgoju djece nije toliko važna te da nema utjecaj na razvoj djece (Hermansen i sur., 2015). S obzirom na navedeno, utjecaj očeva na razvoj djece dugo se zanemarivao te je fokus bio na majci koja je imala glavnu ulogu u odgoju djece, dok je otac bio sekundarna i često zaboravljena figura u obitelji (Cabrera i sur., 2000; Cvrtnjak i Miljević-Riđički, 2015). Danas, pojam očinstva gleda se kroz druge aspekte i vrijednosti (Cvrtnjak i Miljević-Riđički, 2015). Kraj 20. stoljeća obilježen je

razvojem društva što je dovelo do promjena u konceptualizaciji očeva, majki i obitelji (Cabrera i sur., 2000). Promijenila se kultura očinstva i način na koji očevi i majke doživljavaju očeve i njihovu roditeljsku ulogu (LaRossa, 1988). Prema LaRossa (1988), tradicionalno očinstvo u kojem je otac bio sekundarna figura obitelji zamijenilo je moderno očinstvo pri čemu se očevi smatraju glavnom roditeljskom figurom zajedno s majkom. Danas pojam očinstva podrazumijeva modernog uključenog oca i oca suroditelja (Pleck i Pleck, 1997; prema Cabrera i sur., 2000). Za razliku od tradicionalne uloge očeva kao hranitelja, danas se od očeva očekuje da preuzmu ulogu njegovatelja (Kramer i Thompson, 2005) te ih se potiče da budu emocionalno dostupni i uključeni u odgoj djece (Bryan, 2013). Na temelju analiza različitih istraživanja o očinstvu (Seccombe, 1986; Hochschild, 1989; Kamenov i sur., 2007; prema Brust Nemet i sur., 2021), moderno očinstvo pretpostavlja preuzimanje i redistribuiranje tradicionalnih poslova koje su prije obavljale samo majke čime bi ujedno nestale podjele poslova prema ulogama i spolu. Prema LaRossa (1988), moderno očinstvo podrazumijeva aktivnog roditelja koji sudjeluje u svakodnevnoj skrbi i odgoju djece te na taj način utječe na njihov razvoj i odrastanje. Koliko će otac biti aktivan i uključen u odgoj ovisit će o njegovom stavu prema očinstvu i prihvaćanju tradicionalne, odnosno moderne uloge očeva (Krpan, 2018; prema Miljević-Riđički, 2022). Jedan od razloga napuštanja tradicionalnog očinstva je to što suvremeni očevi ne žele biti kao njihovi očevi i djedovi (LaRossa, 1988). Očevi trebaju biti figura u obitelji koja će pružati sigurnost, zaštitu i emocionalnu toplinu, za razliku od tradicionalnih očeva koji su bili rezervirani i nedostupni (Brust Nemet i sur., 2021). Danas se od modernih očeva čeka da će svojim aktivnim sudjelovanjem u odgoju iskazivati brigu za djecu i njihovo zdravlje, socio-emocionalni razvoj i akademski uspjeh (Kamenov i Jugović, 2011; prema Brust Nemet, 2021).

3.2. Model očinstva

Prema Dorhety i sur. (1998) model očinstva obuhvaća 5 glavnih komponenti : karakteristike djeteta pod koje spadaju spol, dob i temperament djeteta, karakteristike oca i majke koje se odnose na njihovo zaposlenje, uvjerenja i dobrobit, suroditeljstvo i bračni odnosi te sociodemografska obilježja poput etniciteta i dohotka. U ovom radu

istaknute su neke od navedenih komponenti koje imaju najznačajniji utjecaj na uključenost očeva u odgoj djece. Navedene komponentne modela očinstva povezane su s 2 različita aspekta roditeljstva očeva. Prvi aspekt odnosi se na aktivnosti očeva i njegovu uključenost oko skrbi, dok se drugi aspekt odnosi na kvalitetu interakcija očeva s djecom i osjetljivost na djetetove potrebe (Appelbaum i sur., 2000). Prema navedenom može se zaključiti kako se uključenost oca u odgoj djece promatra kroz aktivnosti, količinu vremena koju očevi provode s djecom te kroz kvalitetu odnosa otac-dijete (Lamb, 1981; Appelbaum i sur., 2000). Pleck i Pleck (1997; prema Dick, 2004) smatraju kako je količina vremena koju očevi provode s djecom jednako važna kao vrsta i kvaliteta odnosa koju očevi imaju sa svojom djecom, dok Dermott (2008; prema Barbeta-Vinas i Cano, 2017) navodi kako je modernim očevima važnija kvaliteta odnosa s djecom nego količina vremena provedena s njima. Što se tiče prve komponentne modela očinstva, razni autori (Belsky, 1984; Parke, 1996; Doherty i sur., 1998) navode kako karakteristike djeteta poput dobi, spola i temperamenta utječu na roditeljstvo očeva (Appelbaum i sur., 2000). Konkretno, očevi pokazuju veći stupanj uključenosti u odgoj sinova što dovodi do veće povezanosti (Barnett i Baruch, 1987; Goldscheider i Waite, 1991; Morgan, 1991) te stabilnijeg i kvalitetnijeg odnosa sa sinovima u odnosu na kćere (Radin, 1993; prema Appelbaum i sur., 2000). Isto tako, Vandell (1987; prema Appelbaum i sur., 2000) u svom istraživanju govori o povezanosti uključenosti očeva u odgoj djece s brojem i dobi djece u obitelji te redosljedom njihova rođenja. Istraživanje je pokazalo kako su očevi uključeni u odgoj starije djece, dok majke najčešće preuzimaju brigu i skrb o mlađoj djeci, a posebno o dojenčadi (Appelbaum i sur., 2000). Što se tiče temperamenta djece, Čudina-Obradović i Obradović (2003) smatraju kako će očevi djece s lakšim temperamentom biti uspješniji i zadovoljniji svojom roditeljskom ulogom, dok Belsky (1984) navodi kako će roditelji djece s težim temperamentom biti manje osjetljivi na njihove potrebe i manje zadovoljniji međusobnom interakcijom. Prema Belsky (1984), Parke (1996) i Doherty i sur. (1998), model očinstva pretpostavlja povezanost individualnih karakteristika oca sa obnašanjem roditeljske uloge. Što se tiče uvjerenja kao jedne od karakteristike očeva, smatra se da će očevi, koji su usmjereniji na odgoj djece (Cowan i Cowan, 1987) te koji imaju egalitarne stavove o rodnim ulogama (Barnett i Baruch, 1987; Aldous i sur., 1998) pokazivati veću uključenost u odgoju djece u odnosu na

očeve s tradicionalnim uvjerenjima (Appelbaum i sur., 2000). Isto tako, istraživanja Hofferth (2003) i Bulanda (2004) ukazuju na pozitivnu povezanost između očevih egalitarnih rodničkih stavova i stupnja uključenosti u odgoj djece (McGill, 2014). Novija istraživanja provedena na parovima (Abril i sur., 2015; Gonzalez i Jurado, 2015) navode kako su slična uvjerenja i razine egalitarne rodne vrijednosti roditelja ključne za suroditeljstvo i ravnopravnu podjelu u odgoju djece (Barbeta-Vinas i Cano, 2017). Sljedeća karakteristika očeva koja ima izravan utjecaj na roditeljstvo i uključenost očeva u odgoj djece je zaposlenje, a promatra se kroz radno vrijeme i zahtjevnost posla (Doherty i sur., 1998). Coltrane (1996; prema Appelbaum i sur., 2000) došao je do spoznaje kako su očevi koji rade više sati manje uključeni u odgoj djece u odnosu na očeve koji rade manje sati. Isto tako, očevi koji obavljaju teže i emocionalno zahtjevnije poslove su nedostupniji i manje angažirani oko skrbi, dok su očevi koji obavljaju manje zahtjevne poslove pristupačniji i dostupniji djeci i obitelji (Grossman i sur., 1988; Hood, 1993; prema Appelbaum i sur., 2000). Prema Barbeta-Vinas i Cano (2017), danas do izražaja dolaze moderni očevi kojima je briga i skrb o djeci prioritet u odnosu na zaposlenje i karijeru. Neki autori (Shirani i sur., 2012; prema Barbeta-Vinas i Cano, 2017) takve očeve svrstavaju u model "intenzivno roditeljstvo" u kojem prevladava muževan način brige o djeci. Kao što je već navedeno, bračni odnosi kao komponenta modela očinstva povezani su s očinstvom i odnosom roditelj-dijete. Do 1970-ih godina, u istraživanjima koja su proučavala obiteljske odnose naglasak je bio na odnosu majka-dijete s obzirom na tradicionalno poimanje uloge očeva (Aldous, 1977; Belsky, 1981; prema Belsky i sur., 1991). Od 1970-ih, došlo je do razvoja istraživanja koja se bave proučavanjem odnosa otac-dijete i međudnosom roditeljstvo-brak (Belsky i sur., 1991). Prema Feldman i sur. (1983; prema Appelbaum i sur., 2000), očeva percepcija o bračnom odnosu najvažniji je prediktor njegove uključenosti u odgoj i zadovoljstva s roditeljstvom, dok je, prema Pahić (2015; prema Miljević-Riđički, 2022) očeva percepcija o bračnom zadovoljstvu najvažniji prediktor očevo doživljaja djetetovih osjećaja. Konkretno, očevu shvaćanje bračnog odnosa utječe na kvalitetu odnosa s djecom i njegovu angažiranost oko skrbi. Prema Gable i suradnicima (1994; prema Cabrera i sur., 2000) postoji više empirijskih dokaza koji podupiru hipotezu o povezanosti bračnog zadovoljstva sa kvalitetom odnosa otac-dijete. Navedeno su potkrijepili Belsky i sur. (1991) u svom istraživanju u kojem su

ispitivali povezanost obrazaca bračnih promjena i interakcije roditelja s djecom tijekom slobodne igre. Belsky i sur. (1991) željeli su ispitati da li negativna interakcija i nametljiv odnos s djetetom tijekom slobodne igre dovodi do bračnih poteškoća, te dovode li bračne poteškoće do negativnog odnosa između očeva i djece. Istraživanje je pokazalo kako kod očeva postoji veća povezanost između promjena bračnih obrazaca i interakcije s djetetom u odnosu na majku. Konkretno, rezultati istraživanja pokazali su kako kod očeva postoji povezanost između percipiranja bračnih odnosa lošim i nametljivog ponašanja očeva tijekom interakcije s djecom, pri čemu djeca također iskazuju negativno i neposlušno ponašanje. Herzog i suradnici (1985; prema Cabrera i sur., 2000) smatraju kako će se roditelji uspješnije suočavati roditeljskim izazovima ako su zadovoljniji bračnim odnosima te brigom i skrbi za djecu, dok Lamb i Lewis (2004; prema Miljević-Riđički, 2022) navode kako su očevi, koji su zadovoljniji bračnim odnosima uključeniji u odgoj i skrb o djeci te iskazuju pozitivnije stavove o roditeljskoj ulozi. Istraživanje o ulozi očeva na Balkanu, koje promovira aktivno očinstvo, također pokazuje kako su očeva pozitivna percepcija o obiteljskom funkcioniranju i veći stupanj zadovoljstva bračnim životom povezani s većom uključenosti očeva u život djece (Brust Nemet i sur., 2021). Posljednja važna komponenta procesnog modela očinstva povezana s očevim roditeljstvom je dohodak očeva. Levy-Shiff i Israelashvili (1988) navode kako očevi koji su financijski dobrostojeći provode količinski manje vremena sa svojom djecom od očeva koji imaju niže prihode, ali unatoč navedenom pokazalo se kako je njihova kvaliteta odnosa otac-dijete pozitivnija (Cabrera i sur., 2000). Rezultati istraživanja koje su proveli Casper i O'Connell (1998) pokazuju kako postoji veći stupanj uključenosti očeva u skrb o djeci u obitelji s nižim prihodima. Rezultati istraživanja Appelbaum i sur. (2000) također su potvrdili kako očevi koji žive u obitelji s nižim prihodima te koji rade nekoliko sati dnevno iskazuju veću brigu i skrb o djeci. Bryan (2013) je proveo kvalitativno istraživanje u kojem je ispitao očeve s niskim prihodima o očinstvu i njihovoj uključenosti u odgoj djece. Navedeno istraživanje pokazalo je kako su očevi s niskim prihodima emocionalno dostupniji djeci te uključeniji u odgoj. Iako su očevi iskazali nezadovoljstvo zbog društveno nametnute uloge očeva kao hranitelja u obitelji, smatraju kako je njihova uloga u odgoju djece više od zadovoljavanja ekonomskog aspekta i pružanja financijske sigurnosti (Bryan, 2013). Ispitanici su naveli kako je

njihova želja za očinstvom bila utemeljena na mogućnosti da pruže ljubav i sigurnost djeci, a ne na društveno nametnutoj ulozi oca kao hranitelja (Bryan, 2013).

3.3. Skala očinstva

Tijekom zadnjeg desetljeća došlo je do porasta broja znanstvenih istraživanja koja se bave očevima te koja proučavaju očinstvo i njegovu ulogu u odgoju djece (Marsiglio i sur., 2000; Marsiglio i sur., 2000; prema Dick, 2004). Dick (2004) navodi kako su razni autori nastojali istražiti određene aspekte očinstva kao što su oblici očinstva (Coles, 2001; Stone, 2002), očinski identitet (Rane i McBride, 2000; Pasley i sur., 2002), uključenost oca u odgoj djece (Parke, 1996; Parke, 2000) te utjecaj očeva na djetetov razvoj (Marsiglio, 1995; Lamb, 1997; Cabrera i sur., 2000). Iako postoje skale kojima se mjeri uključenost roditelja u odgoj djece i njihov utjecaj na djetetov razvoj, one nisu usmjerene proučavanju percepcije odraslih muškaraca o kvaliteti odnosa s očevima i njihovoj uključenosti u odgoj (Dick, 2004). S obzirom na mijenjanje uloge oca u odgoju djece i razvoja modernog očinstva, ali i zbog nedostatka istraživanja o očevima u socijalnom radu, Dick (2004) je opisao novu skalu očinstva kojom se procjenjuje vrsta očinskog odnosa odraslih muškaraca sa svojim očevima tijekom njihova odrastanja. U istraživanju je korišten prigodan uzorak od 311 sudionika, odraslih muškaraca (N=311). Dick (2004) je tijekom konstruiranja skale očinstva polazio od kulturnog i povijesnog konteksta očinstva, imajući u vidu kako svaki muškarac drukčije doživljava i obnaša roditeljsku ulogu, ovisno o životnim okolnostima i stupnju prihvaćanja očinske uloge. Isto tako, važno je istaknuti kako se koncept očinstva promatra kao multidimenzionalan i dinamičan konstrukt koji je podložan promjenama. S obzirom na navedeno, Dick (2004) je konstruirao skalu očinstva na temelju dvije dimenzije očeve uključenosti u odgoj djece, pri čemu prva dimenzija podrazumijeva dominantnu kulturu očinstva i ulogu očeva u odgoju djece (Griswold, 1993; LaRossa, 1997; Pleck i Pleck, 1997), dok se druga dimenzija temelji na teoriji o sebi i emocionalnoj osjetljivosti očeva (Kohut, 1997). Tijekom razvoja skale očinstva, čestice su promatrane na način da predstavljaju niz ponašanja očeva kao i subjektivnu interpretaciju kvalitete emocionalnog odnosa s očevima. Konkretno, skala očinstva obuhvaća i mjeri 4 domene, a to su a) *dogadaji i aktivnosti koji su se*

dogodili s očevima tijekom odrastanja, b) percepcija sudionika o svojim očevima, c) emocije koje su osjećali i razvili prema očevima te d) emocionalna dostupnost oca (Dick, 2004). Navedena skala očinstva ima visoku pouzdanost od 0,98 te se danas koristi u istraživačke svrhe u socijalnom radu kako bi se ispitao i procijenio odnos pojedinca s njihovim ocem tijekom odrastanja.

4. Uloga očeva u odgoju djece

Tijekom zadnjih desetljeća, razni autori (Marsiglio, 1995; Parke, 1996, 2000; Lamb, 1997; Cabrera i sur., 2000) posvetili su svoja istraživanja očinstvu kako bi proučili njegovu ulogu i utjecaj na društvo (Hermansen i sur., 2015). Kultura očinstva, koja postavlja određena očekivanja o tome kako se očevi trebaju ponašati, brže se mijenja nego ponašanje očeva koje podrazumijeva što očevi zapravo čine i koja je njihova uloga (LaRossa, 1997; prema Dick, 2004). Gilbert (1993) i Marsiglio (1993) također navode kako se društvena očekivanja i uvjerenja o ulozi očeva mijenjaju tijekom vremena (Berry i Meyer Rao, 1997). Američka udruga za radnu terapiju definira ulogu kao ukupnost ponašanja koja su utemeljena na očekivanjima društva i oblikovana dominantnom kulturom (Hermansen i sur., 2015). Definiranje uloge oca u odgoju djece predstavlja složen proces s obzirom na to da ono obuhvaća razne uloge poput njegovatelja, skrbnika, prehranitelja i slično (Hermansen i sur., 2015). Na očevu ulogu i uključenost u odgoj utječu sociodemografski i obiteljski čimbenici poput obrazovanja i dobi oca, strukture obitelji, zaposlenja i profesionalnog položaja oba roditelja, bračni odnosi, odnos otac-dijete, podrška okoline i slično (Newland i sur., 2008; prema Cvrtnjak i Miljević-Riđički, 2015). Važno je istaknuti kako su društvene promjene dovele do promjena u području rada, poput povećane stope zaposlenosti majki, fleksibilnog radnog vremena, neredovitih radnih rasporeda, nepunog radnog vremena, podjela poslova i rad od kuće, a samim time i do promjene uloge očeva u obitelji (Cabrera i sur., 2000). Razni autori (Cabrera i sur., 2000; Carpenter, 2002; Palm i Fagan, 2008; Newland i Coyl, 2010; Thomson i Lee, 2011; Yoshida, 2012; Cvrtnjak i Miljević-Riđički, 2015) ističu kako je u posljednjih trideset godina došlo do povećanja uključenosti očeva u obiteljski život i odgoj djece (Miljević-Riđički, 2022). Presser (1995) i Casper (1997) navode kako su promjene u području rada povezane s

povećanjem očinske uključenosti u odgoj i odgovornosti za brigu i skrb o djeci (Cabrera i sur., 2000). Očinska skrb i uključenost promatra se kroz njegovu ulogu u obitelji, a prema Lamb (1981), uloga očeva u odgoju djece podrazumijeva količinu vremena koje očevi provode sa svojom djecom, aktivnosti koje dijele s njima te kvalitetu odnosa otac-dijete (Lamb, 1981). Lamb i suradnici (1985, 1987) u svojim radovima govore o dimenzijama očeve uključenosti u odgoj djece te potiču znanstvenike na proučavanje različitih aspekata očinstva u odnosu otac-dijete (Cabrera i sur., 2000). Tijekom proučavanja očeve uloge i njegove uključenosti u život djece, možemo razlikovati sljedeće dimenzije : očevu pristupačnost, odnosno prisutnost i dostupnost djeci naspram stvarnih interakcija između oca i djece, očev angažman koji se odnosi na očevo iskustvo o kvaliteti odnosa, zajedničku interakciju s djecom te brigu i skrb o djeci, te odgovornost očeva, odnosno očevo sudjelovanje u konkretnim zadacima kao što su odabir pedijatra i zakazivanje termina, odabir ustanova za skrb o djeci ili odabir dadilje, pružanje njege bolesnom djetetu, odlazak u odgojno-obrazovnu ustanovu i praćenje djetetovog napretka i aktivnosti (Lamb, 1985; prema Cabrera i sur., 2000; Casper, 1997). LaRossa (1988) pod očev angažman podrazumijeva vrijeme koje očevi provode u interakciji s djecom kao na primjer hranjenje djece, pisanje zadaće ili igranje s djecom. Dostupnost i pristupačnost očeva LaRossa (1988) definira kao niži stupanj interakcije s djecom u kojem otac obavlja određenu aktivnost, ali je dostupan za reagiranje na dječje potrebe, dok pod odgovornost navodi očevo preuzimanje brige i skrbi za djecu poput odlaska pedijatru. Dok neki autori (Lamb i sur., 1987; LaRossa, 1988) očevu ulogu promatraju kroz navedene dimenzije očeve uključenosti, ostali autori (Parke, 1996; Palkovitz, 1997) očevu ulogu promatraju kroz različite vrste aktivnosti kao što su igra, izravna skrb ili kroz kvantitetu i kvalitetu očeve skrbi o djeci (Cabrera i sur., 2000). Kvalitativne karakteristike u odnosu otac-dijete, poput topline, bliskosti i sudjelovanja u aktivnostima s djecom predstavljaju važan aspekt uključenosti očeva u odgoj djece, kao i preuzimanje odgovornosti za brigu i skrb (Cabrera i sur., 2000). Lamb (1997) navodi kako kvalitetan odnos otac-dijete koji je utemeljen na emocionalnoj toplini i bliskosti može potaknuti dobrobiti vezane uz veću uključenost očeva, dok Amato i Rejac (1994) navode kako uključenost očeva ima najpozitivnije učinke kada je odnos otac-dijete podržavajući (Cabrera i sur., 2000). Neki autori navode (Lamb, 1997; Pleck, 1997) kako se pojam ‘uključenost

oca” promatra samo kroz količinu vremena koju očevi provode s djecom, dok se kvaliteta njihova odnosa s djecom često zanemaruje (Appelbaum i sur., 2000). Navedeno gledište pojma “uključenost oca” predstavlja nedostatak u konceptualizaciji s obzirom na to da količina vremena i kvaliteta odnosa otac-dijete imaju različit utjecaj na djetetov razvoj i odrastanje. Rezultati istraživanja o statusu očeva na Balkanu pokazuju kako je očeva uključenost u brigu i skrb o djeci povezana s osobnim stavovima o očinstvu i vremenskom dostupnošću očeva (Brust Nemet i sur., 2021), dok razni autori (Marsiglio, 1995; Rane i McBride, 2000; Pasley i sur., 2002) navode kako će uključenost oca u odgoj djece i obnašanje uloge oca ovisit o tome kako on definira vlastiti identitet, ali i o spremnosti prihvaćanja očinstva kao njegovog dijela identiteta (Dick, 2004).

4.1. Zaposleni očevi

Kao što je već navedeno u radu, tradicionalna uloga očeva bila je prehranjivanje obitelji te se od očeva očekivalo da svojim radom i zaposlenjem doprinose materijalnoj sigurnosti obitelji, dok je majka imala glavnu ulogu u skrbi i odgoju djece (Gatrell i sur., 2021). Danas, moderni očevi odbacuju tradicionalne uloge i rodne pretpostavke o očevoj ulozi kao hranitelja obitelji, te se usmjeravaju na pronalaženje ravnoteže između zaposlenja i očinstva kako bi što više sudjelovali u odgoju i životu djece (Gatrell i sur., 2021). Od modernih očeva se očekuje da budu ravnopravni partneri u roditeljstvu te da provode više vremena njegovanju djece i pružanju skrbi (McGill, 2014). Pleck (1979) je bio prvi znanstvenik koji je iznio činjenice i izvijestio javnost o prosječnim američkim očevima koji su zaposleni, ali i koji počinju biti uključeni u odgoj djece (Akande, 1994). Istraživanja provedena krajem 20. stoljeća govore o niskom stupnju uključenosti očeva u odgoj djece, kao i o slabom preuzimanju odgovornosti za kućanske obveze. Točnije, Pleck (1985), Hochschild (1989), Lechner i Creedon (1994, prema Berry i Meyer Rao, 1997) navode kako je vidljiv napredak u preuzimanju odgovornosti i angažiranosti oko djece i kućanskih poslova od strane očeva, ali kako i dalje majke obavljaju većinu kućanskih poslova te više brinu i skrbe o djeci u odnosu na očeve. Istraživanje provedeno u Švedskoj 2003. godine također govori o nedovoljnoj uključenosti očeva u obiteljski život, unatoč društveno-

političkom zagovaranju i podupiranju aktivnog očinstva u obitelji. Prema Plantin (2007), 2003. godine u Švedskoj je samo 17% očeva iskoristilo pravo na roditeljski dopust, na temelju čega možemo zaključiti kako su tada majke i dalje imale glavnu ulogu u odgoju djece. Do 90-ih godina prošlog stoljeća istraživanja vezana uz roditeljstvo proučavala su samo ulogu majke u obitelji i njezin odnos s djecom, a nakon 90-ih očinstvo se počelo promatrati u okviru aktivne uloge očeva u odgoju djece (Čudina-Obraović i Obradović, 2003). Neki autori (Pleck, 1997; Yeung i sur., 1999; prema Cabrera i sur., 2000) također navode kako se očeva uključenost u odgoj djece, odgovornost i skrb o djeci povećala u zadnja 3 desetljeća. Ekonomske promjene utjecale su na način na koji obitelji organiziraju poslovne i kućanske aktivnosti, posebice aktivnosti vezane uz pružanje brige i skrbi o djeci (Brayfield, 1995; prema Casper i O'Connell, 1998). Dok se u ranijim vremenima smatralo kako je otac dominantan u području zaposlenja, u odnosu na majke koje su ostajale u kući kako bi preuzele skrb o djeci (Berry i Meyer Rao, 1997), danas je vidljiv porast broja majki koje su zaposlene (Parker i Wang, 2013). S obzirom na navedene promjene u obitelji i na području rada, promijenila su se i društvena očekivanja o ulozi oca u obitelji. Navedene promjene dovele su do povećanja očeve uključenosti u odgoj djece te do preuzimanja kućanskih odgovornosti, što je naposljetku rezultiralo većim zadovoljstvom kod majki i djece, ali i samih očeva (Berry i Meyer Rao, 1997). Iako se od modernih očeva koji su zaposleni i dalje očekuje da financijski doprinose obitelji, od njih se također zahtjeva (Hochschild i Machung, 2012; Shirani i sur., 2012) da budu aktivno uključeni u svakodnevne kućanske poslove te da preuzmu odgovornost vezanu uz brigu i skrb o djeci (Ewald i sur., 2020). S obzirom na aktualnu rodnu revoluciju, današnja kultura očinstva očekuje aktivnu uključenost očeva na području zaposlenja te ravnopravno sudjelovanje u području roditeljstva (Gerson, 2010; prema McGill, 2014). Yeung i suradnici (1999) u svom istraživanju došli su do spoznaje kako su očeви nekoć provodili 30% do 40% vremena sa svojom djecom usporedno s količinom vremena koje su majke provodile s djecom, dok danas zaposleni očeви provode radnim danima 67% više vremena sa djecom u odnosu na majke te 87% više vremena vikendom (Cabrera i sur., 2000). Isto tako očeви, čije je radno vrijeme drukčije od majčinog radnog vremena, tijekom slobodnog vremena preuzimaju brigu i skrb o djeci dok je majka na poslu (Brayfield, 1995; Casper i O'Connell, 1999; prema Cabrera i

sur., 2000). Međutim, uloga oca kao hranitelja obitelji često je u sukobu sa ulogom modernog oca s obzirom na to da se od modernih očeva očekuje aktivno sudjelovanje u odgoju, a od oca hranitelja predanost poslu (Kaufman i Uhlenberg, 2000; Townsend, 2002; prema McGill, 2014). Postoje istraživanja (Rosen, 1991; prema Berry i Meyer Rao, 1997; Parker i Wang, 2013) koja govore o povećanju razine stresa kod očeva koji su zaposleni te koji ravnopravno i aktivno sudjeluju u odgoju djece. Prema Berry i Meyer Rao (1997), društvene promjene i očekivanja mogu dovesti do veće razine stresa kod majki i očeva koji teže ravnoteži između zaposlenja i obitelji. U istraživanju od Rosen (1991; prema Berry i Meyer Rao, 1997), kod 72% očeva postojala je statistički značajna povezanost između razine stresa i uspostave ravnoteže između zaposlenja i obitelji. Stres s kojim se suočavaju očevi tijekom usklađivanja očinstva i zaposlenja, uz neadekvatnu podršku, dovode do negativnog utjecaja na očevu iskustvo i učinak u obiteljskom, ali i poslovnom području (Beck i Beck-Gernsheim, 1995; Humerd i sur., 2015; prema Gatrell i sur., 2021). Isto tako, istraživanje Parker i Wang (2013) pokazalo je kako se 50% zaposlenih očeva suočava s teškoćama tijekom usklađivanja poslovnih i obiteljskih obveza. S obzirom na teškoće s kojima se suočavaju tijekom usklađivanja poslovnog i obiteljskog života, roditelji se često pitaju provode li dovoljno vremena sa svojom djecom te jesu li dovoljno aktivni u obnašanju roditeljske uloge. Prema istraživanju od strane Istraživačkog centra, 46% zaposlenih očeva smatra kako ne provode količinski dovoljno vremena sa svojom djecom, u odnosu na majke (23%) (Parker i Wang, 2013). Konkretno, istraživanje je pokazalo kako zaposleni očevi provode značajno manje vremena sa djecom u odnosu na majke; prosječno vrijeme koje očevi provode s djecom je 7 sati tjedno, dok majke provode oko 14 sati tjedno (Parker i Wang, 2013). Nekoliko istraživanja (Allard i sur., 2011; Baxter, 2011; Skinner i Pocock, 2011) koja su proučavala vezu između obitelji i posla dobila su značajan uvid u iskustva očeva o pregovaranju o zahtjevima posla i obiteljskog života te su zaključili kako fleksibilan rad očeva ima važnu funkciju u postizanju ravnoteže između obiteljskog i poslovnog života (Ewald i sur., 2020). Učinkovitost fleksibilnog rada prepoznata je na razini obiteljske i socijalne politike te se pojavljuje u oblicima kao što su rad od kuće, skraćeno radno vrijeme, fleksibilno radno vrijeme i slično. O pozitivnim učincima fleksibilnog rada govori istraživanje Guelzow i suradnika (1991; prema Berry i Meyer Rao, 1997) koje navodi kako

zaposleni očevi koji imaju fleksibilno radno vrijeme iskazuju manju razinu stresa na profesionalnom, bračnom i obiteljskom području. Isto tako, nekoliko istraživanja pokazala su kako fleksibilan rad olakšava i povećava očev angažman u odgoju djece (Huerta i sur., 2014; Petts i Knoester, 2018), doprinosi poboljšanju mentalnog zdravlja i dobrobiti očeva i njihove djece (Baker i sur., 2011; Byrd-Craven i sur., 2012; Goodwin i Styron, 2012), te ima pozitivan utjecaj na partnere i rodnu jednakosti, ali i obiteljske odnose u cjelini (Coley i Schindler, 2008; Andringa i sur., 2015; prema Ewald i sur., 2020). Unatoč navedenom, i dalje je prisutno društveno stajalište o tome kako očevi trebaju prvenstveno financijski osigurati svoju obitelj čime se podcijenjuje njihova uloga i aktivnosti vezane uz odgoj djece (Gatrell i sur., 2021). Moderni očevi danas žele nadići tradicionalnu ulogu hranitelja i biti više aktivni u odgoju i prisutni u djetetovom životu (Dick, 2004). Stoga je potrebno provesti više istraživanja o zaposlenim očevima koji aktivno sudjeluju u odgoju djece te istražiti načine na koji zaposleni očevi mogu biti više uključeni u brigu i skrb o djeci.

4.2. Očevi skrbitelji

Prema Mintz (1998; prema Dick, 2004) uloga očeva u obitelji nikad nije bila jedinstvena te se promatrala kroz tradicionalnu ulogu očeva kao hranitelja obitelji, a u novije vrijeme i kroz ulogu oca skrbitelja uključenog u brigu i skrb o djeci. Isto tako, konceptualizacija očinstva kod znanstvenika se promijenila tijekom vremena : tradicionalnog i kolonijalnog oca kao strogog patrijarha zamijenili su moderni očevi skrbitelji (Griswold, 1993; LaRossa, 1997; prema Dick, 2004). Iako je ekonomska skrb u obitelji i dalje dosljedna uloga očeva u obitelji (Christiansen i Palkovitz, 2001; prema Dick, 2004), društvene promjene dovele su do promjena u roditeljskim ulogama, pa je tako vidljiv porast broja očeva koji preuzimaju brigu i skrb o djeci, dok je majka ta koja je zaposlena i doprinosi financijskoj sigurnosti u obitelji (Parker i Wang, 2013). Casper (1997) očeve skrbitelje definira kao očeve koji pružaju brigu i skrb svojoj djeci dok je majka na poslu. Posljednjih godina došlo je do povećanja količine vremena koju očevi provode s djecom kao i do sudjelovanja očeva u zadacima vezanima uz skrb o djeci (Bianchi i sur., 2006; prema McGill, 2014). Baruch i Barnett (1989; prema Berry i Meyer Rao, 1997) u svom istraživanju došli su do spoznaje kako je očeva uključenost

u odgoj djece pozitivno povezana sa samopoštovanjem, te kako su očevi koji provode veću količinu vremena i aktivnosti sa svojom djecom zadovoljniji sobom i svojom očinskom ulogom. Neki znanstvenici koji su proučavali ulogu oca u pružanju skrbi o djeci (Grossman i sur., 2002; Paquette, 2004) navode kako je očinska skrb i privrženost oca s djecom funkcionalno ista kao odnos privrženosti između majke i djece (Hazen i sur., 2010). Međutim, Paquette (2004) te Grossman i suradnici (2002) smatraju kako se uloga oca i majke kao skrbnika može razlikovati u kvalitativnim aspektima. Konkretno, smatraju kako je odnos majka-dijete usmjeren na pružanje utjehe djeci u trenucima stresa, dok je odnos otac-dijete više usmjeren na poticanje djetetova istraživanja i otvorenosti prema svijetu (Hazen i sur., 2010). Riđički-Miljević (2022) također navodi kako roditeljske uloge očeva i majki nisu iste te se mogu razlikovati. Tako Riđički-Miljević (2022) smatra da su majke te koje predstavljaju primarnu skrbnicu, sigurnu bazu i utočište djeci, a Yoshida (2012; prema Miljević-Riđički, 2022) pretpostavlja kako su očevi usmjereniji na igru i poticanje neovisnosti djece. Suprotno navedenom, Hwang (1986; prema Akande, 1994) smatra kako su očevi također osjetljivi na djetetove potrebe te im mogu pružiti sigurnost i utjehu u trenucima stresa. Istraživanje Stuckey i suradnika (1982) navodi kako, u obitelji u kojoj su majke zaposlene, očevi tijekom pružanja skrbi više sudjeluju u aktivnostima vezane uz igru s djecom te imaju bolju interakciju s djecom u odnosu na obitelji gdje su oba roditelja zaposlena. Isto tako, Coverman i Sheley (1986; prema Casper i O'Connell, 1998) smatraju kako očeva skrb o djeci uključuje aktivnosti vezane uz igru, čitanje i razgovor između oca i djece, te nije ograničena samo na sate kada su majke na poslu. Kvalitativna istraživanja o očevim uvjerenjima (Townsend, 2002; Gerson, 2010; Taylor i sur., 2013) govore o tome kako su njegovanje djece i emocionalna povezanost sastavni dio odnosa otac-dijete (McGill, 2014), dok Hofferth i suradnici (1991; prema Casper i O'Connell, 1998) smatraju kako očevi često pružaju značajnu brigu za svoju djecu te da posvete količinski dugo vremena kako bi skrbili o djeci dok je majka na poslu. Casper (1997) u svom radu govori o longitudinalnom istraživanju provedenom od 1991. do 1993. godine te na uzorku od 6,3 milijuna očeva djece predškolske dobi čije su majke bile zaposlene. Navedeno istraživanje je pokazalo kako očevi više skrbe o djeci predškolske dobi u odnosu na djecu koja pohađaju školu, te kako su očevi najčešće primarni skrbnici djece predškolske dobi (Casper, 1997), dok Krpan (2018)

navodi kako će mlađi očevi, koji imaju viši stupanj obrazovanja biti uključeni u skrb o djeci predškolske dobi (Ričički-Miljević, 2022). Isto tako, rezultati su pokazali kako 50% očeva koji nisu zaposleni imaju primarnu ulogu u pružanju skrbi djeci dok je majka na poslu, a samo 16% očeva koji su zaposleni su uključeni u odgoj djece. Parke (1996; prema Casper i O'Connell, 1998) smatra kako unutar obitelji u kojima su majke zaposlene, kao i u obitelji u kojima majke nisu zaposlene, postoji značajna varijabilnost u osjetljivosti očeva prema djeci i količini skrbi koju pružaju djeci, dok su Casper i O'Connell (1998) u svom radu prikupili izvještaje od majki, očeva i djece koji govore kako muškarci, čija je partnerica zaposlena, provode više vremena obavljajući kućanske poslove i pružajući skrb djeci, u odnosu na muškarce čija partnerica nije zaposlena. Iako se iz priloženog može zaključiti kako se koncept očinstva u novije vrijeme promijenio, kao i stupanj uključenosti očeva u skrb o djeci, nedostaju istraživanja o modernom očinstvu i očevima skrbiteljima kako bi pobliže odredili njihovu ulogu u odgoju djece.

5. Uloga očeva u razvoju djece

U posljednjih 5 godina došlo je do povećanog interesa vezano uz utjecaj očeva na djetetov razvoj i odrastanje (Casper, 1997). Znanstvenici, ali i socijalna politika, prepoznali su važnost i dobrobiti uloge očeva u odgoju na razvoj djece (Casper, 1997). LaRossa (1988) navodi kako su moderni očevi upoznati s pojmom aktivno roditeljstvo te su svjesni svoje uloge u obitelji i njegovog utjecaja na djecu i obitelj. Prema Hermansen i suradnicima (2015), uloga očeva ima veliki kapacitet da utječe na razvoj i život djece. Kao što je prethodno navedeno u radu, utjecaj očeva na razvoj djeteta tijekom njegove odsutnosti u ranijim vremenima često se zanemario. Međutim, zadnjih dvadeset godina do izražaja dolaze pozitivni i negativni učinci očeve odsutnosti odnosno prisutnosti u obitelji na razvoj djeteta (Cabrera i sur., 2000). Prema Cabrera i suradnicima (2000), očeva odsutnost tijekom djetetovog odrastanja može imati negativne posljedice na njegov sveukupni razvoj. Prvo, odsutnost oca može dovesti do ekonomskog gubitka u obitelji, što zatim dovodi do slabijeg obrazovnog učinka i negativnih posljedica na psihosocijalno zdravlje djeteta. Isto tako, napuštanje od strane oca može prouzrokovati psihički stres kod djece i otežati njihov razvoj i

odrastanje (Thompson, 1986; Lamb, 1999; prema Cabrera i sur., 2000). S druge strane, kao što je poznato da je za pravilan razvoj djece važna majčinska osjetljivost, tako je otkriveno da su očeva osjetljivost i reakcija na potrebe jednako važne za dobrobit djece i njihov pravilan razvoj i odrastanje (Parke, 1996; Lamb, 1997; prema Appelbaum i sur., 2000). Warin (2018) navodi kako se nekoć smatralo da djeca razvijaju primarnu privrženost samo s majkama, dok s ocem i drugim bliskim osobama razvijaju sekundarnu privrženost (Miljević-Ridički, 2022). Navedeno stajalište o privrženosti djeteta samo s jednim roditeljem, konkretno s majkom, proizlazi iz teorije privrženosti Johna Bowlbyja (Warin, 2018), ali unatoč tome danas je utvrđeno kako djeca mogu razviti primarnu privrženost prema ocu, kao i prema majci (Ajduković i sur., 2007; prema Miljević-Ridički, 2022). Istraživanje Akande (1994) o značenju i utjecaju očinstva na razvoj djece govori ulozi oca u odgoju djece. U istraživanju je navedeno kako djeca, posebice bebe preferiraju majku u situacijama kada su uzrujani i treba im utjeha, dok su očevi uključeni u aktivnosti vezane uz igru. Međutim, očeva uloga kao partner u igri nije jedina uloga koju očevi obnašaju. Hwang (1986; prema Akande, 1994) tako navodi kako je većina očeva vješta u smirivanju i pružanju utjehe uznemirenoj djeci, te mogu poslužiti kao sigurna baza pomoću koje će se djeca odvažiti na istraživanje okoline. Emocionalno ulaganje očeva i razvoj privrženosti u odnosu otac-dijete povezano je s dobrobiti, kognitivnim razvojem i socijalnom kompetencijom kod djece (Cabrera i sur., 2000). Casper (1997) navodi kako je očeva uključenost u brigu i skrb o djeci važna za socijalni i emocionalni razvoj djece, dok su Gottman i suradnici (1997; prema Cabrera i sur., 2000) u svom istraživanju potvrdili kako očevi imaju važnu ulogu u razvoju emocionalne regulacije i kontrole kod djece. Brayfield (1995; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2003) te Brust Nemet i suradnici (2021) smatraju kako postoji pozitivan utjecaj ispunjavajuće očeve uloge u braku na kognitivan i socio-emocionalni razvoj djece, ali i na povećanje emocionalne dobrobiti očeva. Isto tako, postoji povezanost stupnja uključenosti očeva u odgoj djece sa akademskim uspjehom, pa će tako djeca čiji su očevi uključeni u odgoj i skrb iskazivati veći akademski uspjeh (Nord i sur., 1997; prema Cabrera i sur., 2000). Određena istraživanja (Brayfield, 1995; Rohner, 1998; Flouri i Buchanan, 2002; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2003) pokazala su kako očevi koji žive sa svojom djecom, ali i rastavljeni očevi koji održavaju odnos otac-dijete utječu na njihov razvoj.

Miljević-Riđički (2022) u svom radu govori o očevoj ulozi u odgoju, odnosno aktivnostima očeva koji čine odnos otac-dijete, a to su igranje raznih igara, nošenje djece, fizički dodiri i izražavanje topline, itd. Na temelju rezultata istraživanja Brayfield (1995) utvrđeno je kako očeva uloga u odgoju kao partnera u igri i fleksibilniji pristup može potaknuti djecu ka pozitivnijim rezultatima u akademskom području. Rezultati istraživanja provedenog od strane Rochner (1998) pokazali su kako očeve aktivnosti, poput igranja s djecom, pružanja podrške i razgovor s djecom, imaju značajan utjecaj na intelektualni razvoj, socioemocionalnu prilagodbu i općenito na zadovoljstvo životom djece u adolescenciji i odrasloj dobi, dok Flouri i Buchanan (2002) ističu kako očeva uključenost u odgoj ima izrazito pozitivan utjecaj na djevojčice (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). Flouri i Buchanan (2002; prema Čudina-Obradović i Obradović) proveli su istraživanje u Engleskoj na uzorku od 17 tisuća djece do odrasle dobi. Rezultati istraživanja pokazali su kako očeva uključenost u odgoj djece ima značajan utjecaj na emocionalnu povezanost između oca i djece, a samim time i na razvoj djece u djetinjstvu i odrasloj dobi. Navedene spoznaje o pozitivnom utjecaju očeva na razvoj djece od iznimne su važnosti za buduća istraživanja o očevima te mogu poslužiti kao alat za daljnje poticanje očeva na aktivno sudjelovanje i pružanje skrbi djeci tijekom njihova razvoja i odrastanja u obitelji.

6. Zaključak

Kraj 20. stoljeća i početak 21. obilježile su kulturalne i sociološke promjene u poimanju koncepta očinstva i uloge oca. Iz ovog rada možemo zaključiti kako se uloga oca i uključenost očeva u odgoju djece promijenila ovisno o društvenom doživljaju očinstva. Od patrijarhata i tradicionalne uloge oca kao hranitelja koji pruža financijsku sigurnost obitelji, došlo je do pojave modernih očeva koji su uključeni u odgoj i skrb o djeci. Isto tako, zbog raznih politika koje podupiru aktivno očinstvo, u novije vrijeme došlo je do porasta broja majki koje su zaposlene što je ujedno dovelo do očeva skrbitelja koji brinu za djecu dok je majka na poslu. Na temelju raznih istraživanja navedenih u ovom radu zaključuje se kako prijelaz sa tradicionalnog na moderno očinstvo ima razne dobrobiti za djecu, ali i same očeve i obitelj u cjelini. Djeca kroz aktivnosti i vrijeme koje provode s očevima razvijaju emocionalnu povezanost i socijalnu kompetenciju, što doprinosi boljom prilagodbom i socio-emocionalnim odnosima kod djece u odrasloj dobi. Prema tome, kvalitetan odnos otac-dijete i razvoj emocionalne bliskosti djeteta s ocem može imati pozitivne učinke na pozitivno stvaranje djetetove slike o sebi, dok očeva odsutnost i nesudjelovanje u odgoju ima negativne posljedice za dijete. Na temelju rada može se zaključiti kako je broj istraživanja koja se bave očinstvom i modernim očevima u porastu, ali ipak se nedovoljno priča o tome u društvu. Razlog tome je što je prijelaz sa tradicionalnog na moderno očinstvo još uvijek aktivan, stoga je važno nastaviti proučavati ulogu očeva u odgoju djece i njihov utjecaj na razvoj kako bi dobili jasniju sliku o posljedicama koje ono ima na dijete. Stavljanjem u fokus očeve te poticanje na aktivno suroditeljstvo može se ići u smjeru podizanja svijesti očeva, ali i šire javnosti o pozitivnim učincima i dobrobiti uloge očeva u obitelji kako bi djeca imala mogućnost rasti i razvijati se u zdravom i sigurnom obiteljskom okruženju.

7. Literatura

1. Abidin, R. R. (1992). The Determinants of Parenting Behavior. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21(4), 407-412.
2. Akande, A. (1994). What meaning and effects does fatherhood have in child development. *Early Child Development and Care*, 101(1), 51-58.
3. Appelbaum, M., Belsky, J., Booth-LaForce, C. & Bradley, R. H. (2000). Factors Associated With Fathers' Caregiving Activities and Sensitivity With Young Children. *Journal of Family Psychology*, 14(2), 200-219.
4. Barbeta-Viñas, M. & Cano, T. (2017). Toward a New Model of Fatherhood? Discourses on the Process of Paternal Involvement in Urban Spain. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 159, 13-30.
5. Belsky, J. (1984). The Determinants of Parenting : A Process Model. *Child Development*, 55(1), 83-96.
6. Belsky, J., Youngblade, L., Rovine, M. & Volling, B. (1991). Patterns of Marital Change and Parent-Child Interaction. *Journal of Marriage and Family*, 53(2), 487-498.
7. Berry, J. O. & Meyer Rao, J. (1997). Balancing Employment and Fatherhood. *Journal of Family Issues*, 18(4), 386-402.
8. Brust Nemet, M., Vrdoljak, G. i Budaić Livaja, V. (2021). Parenting Style and the Active Involvement of Fathers in Child-Rearing. *JAHHR : Europski časopis za bioetiku*, 12(1), 107-125.
9. Bryan, D. M. (2013). To Parent or Provide? The Effect of the Provider Role on Low-Income Men's Decisions about Fatherhood and Parental Engagement. *Fathering*, 11(1), 71-89.
10. Cabrera, N. J., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S. & Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the Twenty-First Century. *Child Development*, 71(1), 127-136.
11. Casper, L. M. (1997). My Daddy Takes Care of Me! Fathers as Care Providers. Current population reports. *Household Economic Studies*, 70(59), 1-9.
12. Casper, L. M. & O'Connell, M. (1998). Work, Income, The Economy, and Married Fathers as Child-Care Providers. *Demography*, 35(2), 243-250.

13. Cvrtnjak, I. i Miljević-Riđički, R. (2015). Očevi nekad i danas. *Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, LXI(1), 113-119.
14. Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2003). Potpora roditeljstvu : izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10(1), 45-68.
15. Dick, G. L. (2004). The Fatherhood Scale. *Research on Social Work Practice*, 14(2), 80-92.
16. Doherty, W. J., Kouneski, E. F. & Erickson, M. F. (1998). Responsible Fathering: An Overview and Conceptual Framework. *Journal of Marriage and Family*, 60(2), 277-292.
17. Đuranović, M. (2013). Obitelj i vršnjaci u životu adolescenata. *Napredak*, 154(1-2), 31-46.
18. Ewald, A., Gilbert, E. & Huppatz, K. (2020). Fathering and Flexible Working Arrangements: A Systematic Interdisciplinary Review. *Journal of Family Theory & Review*, 12, 27-40.
19. Gatrell, C., Ladge, J. J. & Powell, G. N. (2021). A Review of Fatherhood and Employment: Introducing New Perspectives For Management Research. *Journal of Management Studies*.
20. Haralambos, M. & Heald, R. (1980). *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus.
21. Hazen, N., McFarland, L., Jacobvitz, D. & Boyd-Soisson, E. (2010). Fathers' frightening behaviours and sensitivity with infants: Relations with fathers' attachment representations, father-infant attachment, and children's later outcomes. *Early Child Development and Care*, 180(1), 51-69.
22. Hermansen, S., Croninger, B. & Croninger, S. (2015). Exploring the role of modern day fatherhood. *Work*, 50(3), 495-500.
23. Lacković-Grgin, K. (2010). Doživljaj i praksa roditeljstva u različitim životnim razdobljima. *Društvena Istraživanja*, 20(4-114), 1063-1083.
24. Lamb, M. R. (Ed.)(1981). *The Role of the Father in Child Development*. New York: John Wiley.
25. Lamb, M. E. (2000). The History of Research on Father Involvement. *Marriage & Family Review*, 29(2-3), 23-42.
26. LaRossa, R. (1988). Fatherhood and Social Change. *Family Relations*, 37(4), 451-457.

27. Ljubetić, M. (2010). Biti kompetentan roditelj. *METODIKA*, 11(21), 443-447.
28. McGill, B. S. (2014). Navigating New Norms of Involved Fatherhood: Employment, Fathering Attitudes, and Father Involvement. *Journal of Family Issues*, 35(8), 1089-1106.
29. Miljević-Riđički, R. (2022). Suvremeni oblici očinstva – Značaj za dječji razvoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 29(2), 247-264.
30. Ogris, I. (2016). *Utjecaj obiteljskog odgoja na razvoj djeteta*. Završni rad. Zagreb: Učiteljski fakultet, Odsjek za odgojiteljski studij.
31. Parker, K. & Wang, W. (2013). Modern Parenthood: Roles of Moms and Dads Converge as They Balance Work and Family. *Pew Research Center Social & Demographic Trend project*.
32. Pećnik, N. (2008). Roditelji i djeca na pragu adolescencije: pogled iz tri kuta, izazovi i podrška. *Dijete i društvo*, 10(1-2), 99-115.
33. Pintar, Ž. (2018). Roditeljstvo u otporu. *Školski vjesnik*, 67(2), 287-298.
34. Plantin, L. (2007). Different Classes, Different Fathers?. *Community, Work and Family*, 10(1), 93-110.
35. Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S. i Brajša-Žganec, A. (2002). Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 11(2-3)(58-59), 239-263.
36. Stuckey, M. F., McGhee, P. E. & Bell, J. N. (1982). Parent-Child Interaction: The Influence of Maternal Employment. *Developmental Psychology*, 18(4), 635-644.
37. Šlehan, F. M. (2008). Rizični i zaštitni čimbenici u obiteljskom okruženju: Razlike u procjeni mladih i njihovih roditelja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44(1), 15-26.